

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11
The 11th STOU National Research Conference

แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าว

อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์

Extension Guidelines of Farmer's Participation in Operation of Collaborative Rice Farming
in Banphot Phisai District, Nakhon Sawan Province

จिरันท์ นนทะน้า (Jiranant Nonthanum)¹ พลสรารณ สรารณรมย์ (Ponsaran Saranrom)²

เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (Benjamas Yooprasert)³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) สภาพพื้นฐานทั่วไปทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกร (2) การมีส่วนร่วมของเกษตรกร (3) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกร (4) ปัญหาและข้อเสนอแนะในการมีส่วนร่วมของเกษตรกร (5) แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าว ประชากรที่ศึกษา คือ เกษตรกรสมาชิกกลุ่มแปลงใหญ่ข้าวในอำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 501 ราย กำหนดขนาดตัวอย่างโดยใช้สูตรของ ทาโร ยามาเน่ ที่ความคลาดเคลื่อน 0.08 สุ่มตัวอย่างแบบง่ายโดยวิธีการจับสลาก ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง 120 ราย เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการจัดอันดับ ผลการวิจัย พบว่า 1) เกษตรกรมีพื้นที่ทำนาเฉลี่ย 39.95 ไร่ มีรายจ่ายในการทำนาทั้งหมดเฉลี่ย 116,005.19 บาท ต่อปี และเกษตรกรร้อยละ 91.7 มีหนี้สิน 2) เกษตรกรมีส่วนร่วมในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าวในระดับมาก ทั้ง 5 ด้าน โดยเรียงลำดับได้ดังนี้ การรับผลประโยชน์ การกำหนดความต้องการ การวางแผนดำเนินการ การปฏิบัติและดำเนินการ และการติดตามผลงาน 3) ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าวอยู่ในระดับมาก ทั้งด้านปัจจัยภายนอก และด้านปัจจัยภายใน 4) เกษตรกรมีปัญหามีส่วนร่วมในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าวในระดับน้อย ทั้ง 5 ด้าน โดยเรียงลำดับได้ดังนี้ การกำหนดความต้องการ การปฏิบัติและดำเนินการ การวางแผนดำเนินการ การติดตามผลงาน และการรับผลประโยชน์ โดยเกษตรกรมีข้อเสนอแนะดังนี้ ด้านการกำหนดความต้องการ คือ เกษตรกรอยากทราบถึงแนวโน้มความต้องการของตลาด และอยากให้มีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาแนะนำด้านการจัดการผลผลิต ด้านการปฏิบัติและดำเนินการ เกษตรกรอยากให้มีการร่วมกันผลิตปัจจัยการผลิตอย่างจริงจัง และให้หน่วยงานเข้ามาให้คำแนะนำในการผลิตอย่างสม่ำเสมอ 5) เกษตรกรมีความต้องการแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในระดับมากทั้ง 5 ด้าน โดยมีประเด็นรายละเอียดที่เกษตรกรมีความต้องการ ในแต่ละด้านเป็นอันดับแรก คือ การส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกองทุนแปลงใหญ่ การเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาให้ความรู้อย่างสม่ำเสมอ การส่งเสริมให้มีการจัดประชุมเพื่อประเมินผลการดำเนินงานแปลงใหญ่ประจำปีร่วมกัน การส่งเสริมให้มีการกำหนดประเด็นในการประชุมอย่างชัดเจน และการส่งเสริมให้มีการวางแผนการผลิตข้าวร่วมกัน

คำสำคัญ การมีส่วนร่วม แปลงใหญ่ข้าว แนวทางการส่งเสริม

¹ นักศึกษาหลักสูตรปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต แขนงวิชาส่งเสริมการเกษตร สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช jiranant.nonth@gmail.com

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประจำสาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

³ รองศาสตราจารย์ ดร.ประจำสาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

Abstract

The objectives of this research were to study (1) general social and economic conditions of farmers (2) participation of farmers (3) factors related to the participation of farmers (4) problems and suggestions in regards to the participation of farmers (5) extension guidelines for the participation of farmers in the operation of collaborative rice farming. The population of this study was 501 farmers who were members of collaborative rice farming group in Banphot Phisai District Nakhon Sawan Province. The sample size of 120 people was determined by using Taro Yamane formula with the error value of 0.08 and simple random sampling method. Data was collected by conducting interview. Statistics used in the analysis were such as frequency, percentage, mean, minimum value, maximum value, and standard deviation. The results of the research showed that 1) farmers had the average rice production area of 39.95 Rai, the average expense from rice production of 116,005.19 Baht/year and 91.7% of farmers were in debt. 2) Farmers participated in the operation of collaborative rice farming at the high level in all 5 aspects. ranking from benefit receiving, need determination, operation planning, practice and operation, and performance follow-up respectively. 3) Farmers' opinions on participation of collaborative rice farming of farmers were at the high level in external and internal factors. 4) Farmers faced with the problems regarding participation in collaborative rice farming at the low level in all 5 aspects. ranking from need determination, practice and operation, operation planning, performance follow-up, and benefit receiving. For the first two problems, They suggested that regarding need determination, farmers wanted to know about need tendency of market and would like governmental sector to come in and give suggestion regarding product management, practices and operation. Farmers wanted to have collaborative production of factors of production and to get the agency to come give suggestions in the production constantly. 5) Farmers wanted to receive the process of extension in the participation at the high level in all 5 aspects, with detailed issues that farmers need the first priority in each aspect is to extend the collaborative rice farming fund, inviting relevant agencies to provide knowledge, extend regular meetings to assess the annual performance of major plots together, promotion to meeting issues to be clearly defined and extend of rice production planning together.

Keywords: Participation, Collaborative rice farming, Extension guideline

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11 The 11th STOU National Research Conference

บทนำ

ข้าวเป็นอาหารหลักที่สำคัญต่อคนทั่วโลก โดยจากการผลิตข้าวของโลกในปี พ.ศ. 2558/59 มีเนื้อที่เก็บเกี่ยว 994.81 ล้านไร่ ผลผลิต 472.11 ล้านตันข้าวสาร (703.80 ล้านตันข้าวเปลือก) (กรมการข้าว, 2560) ในปี พ.ศ. 2561 ประเทศไทยมีเนื้อที่เพาะปลูก 59.98 ล้านไร่ ผลผลิต 25.17 ล้านตัน โดยมีเนื้อที่เพาะปลูกมากที่สุดอยู่ที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย รองลงมาคือภาคกลาง และภาคใต้ตามลำดับ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2561) จังหวัดนครสวรรค์เป็นพื้นที่ปลูกข้าวที่สำคัญในเขตภาคเหนือตอนล่าง มีพื้นที่ประมาณ 9,529 ตารางกิโลเมตร หรือ 5,955,813 ไร่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตร 4,279,704 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 71.86 ของพื้นที่จังหวัด สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ หรือค่อนข้างราบเรียบในทางตอนกลางของจังหวัดซึ่งอยู่สองฝั่งของแม่น้ำปิง แม่น้ำน่าน และแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเหมาะแก่การทำการเกษตร โดยข้าวจัดเป็นพืชเศรษฐกิจหลักและมีพื้นที่ปลูกมากที่สุดของจังหวัด มีพื้นที่ปลูก 2,373,910 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 63.64 ของพื้นที่ทำการเกษตร (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2561) พันธุ์ข้าวที่นิยมปลูก ได้แก่ ข้าว ขาวดอกมะลิ 105 และ ข้าว ปทุมธานี 1 โดยจังหวัดนครสวรรค์มีการส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ เฉพาะข้าว ทั้งหมด 48 แปลง (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2562) ระบบส่งเสริมเกษตรแบบแปลงใหญ่เป็นการดำเนินงานซึ่งเน้นการรวมกลุ่มของเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่ เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่เป็รายย่อยมีพื้นที่เพาะปลูกไม่มาก จึงดำเนินการส่งเสริมให้รวมพื้นที่เกษตรกรรายย่อยหลายรายให้เป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ โดยให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในการวางระบบการผลิตและการบริหารจัดการในแนวทางเดียวกัน มีแผนการผลิตการตลาด การแปรรูป ใช้วิธีการและเทคโนโลยีการผลิตเหมือนกันตลอดห่วงโซ่อุปทาน เพื่อประหยัดต้นทุนและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ทั้งยังช่วยพัฒนาเกษตรกรให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีรายได้เพิ่มมากขึ้น เกิดความมั่นคงในอาชีพและสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน แปลงใหญ่จัดเป็นองค์กรเกษตรกรเนื่องจากเกิดจากการรวมตัวกันของเกษตรกรเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการร่วมกันแก้ไขปัญหาการประกอบอาชีพการเกษตรและการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในหมู่สมาชิกหรือเครือข่าย โดยการรวมกลุ่มเป็นแปลงใหญ่ในแต่ละชนิดพืชมีหลักเกณฑ์ที่แตกต่างกัน ในที่นี้แปลงใหญ่วัขนั้นคือการรวมกลุ่มของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวซึ่งต้องมีจำนวนสมาชิก ไม่ต่ำกว่า 30 ราย และมีเนื้อที่การเพาะปลูกรวมแล้วไม่น้อยกว่า 300 ไร่ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2563) การรวมกลุ่มไม่ว่าจะเป็นองค์กรใดๆ ก็ตาม มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะทำให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน โดยพลังในการขับเคลื่อนกิจกรรมไม่ได้หมายถึงเฉพาะประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการดำเนินงานเท่านั้น แต่ยังรวมถึง การมีส่วนร่วมในการสร้างอำนาจการต่อรอง สร้างกระบวนการทัศน์ วิสัยทัศน์ และเปิดมุมมองใหม่ๆ จากการมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความรู้ความสามารถและประสบการณ์ เป็นการเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหาและพัฒนา ศักยภาพของกลุ่มด้วย แต่การดำเนินงานในรูปแบบแปลงใหญ่นั้น ยังคงพบปัญหาที่ทำให้ผลการดำเนินงานไม่ดีเท่าที่ควรเนื่องจาก ในด้านการนำนโยบายไปปฏิบัติพบว่า ลักษณะการดำเนินผลิตของแปลงใหญ่ในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกัน โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกเป็นกลุ่มที่มีการวางแผนการผลิตร่วมกัน และทำการตลาดร่วมกัน ส่งผลให้มีการผลิตที่ประหยัดต่อขนาด ซึ่งเป็นไปตามแนวทางของการดำเนินนโยบาย และกลุ่มที่สองเป็นกลุ่มที่มีการทำการผลิตแยกกัน แต่ทำการตลาดร่วมกัน ซึ่งการผลิตของเกษตรกรในกลุ่มนี้ ถึงแม้ว่าจะมีการรวมกลุ่มกันแต่ไม่ทำให้เกิดการประหยัดต่อขนาดในการผลิต (กมลรัตน์ ถิระพงษ์, 2561) จะเห็นได้ว่าในด้านการนำนโยบายไปปฏิบัติแล้วยังพบปัญหาอันเนื่องมาจากการขาดการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานกลุ่มของสมาชิก หากกลุ่มไม่มีแนวทางในการดำเนินงานร่วมกันที่ดีพอ จะทำให้ไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งกลุ่มได้ คือ เกษตรกรต้องมีการรวมกลุ่มทำการผลิต มีการบริหารจัดการร่วมกัน เพื่อให้เกิดการรวมกันผลิตและรวมกันจำหน่ายโดยมีตลาดรองรับที่แน่นอน และเกษตรกรสามารถลดต้นทุนการผลิต

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

และมีผลผลิตต่อหน่วยเพิ่มขึ้น รวมทั้งผลผลิต มีคุณภาพได้มาตรฐาน ภายใต้การบูรณาการของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2563)

การดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าว อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์ เป็นอีกหนึ่งในพื้นที่ที่ยังไม่ประสบผลสำเร็จในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเกษตรกร เห็นได้จากผลการดำเนินงานของกลุ่มแปลงใหญ่ฯ ยังคงเป็นกลุ่มที่มีการทำการผลิตแยกกัน และขาดความต่อเนื่องในการทำการตลาดร่วมกัน

ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงจัดทำเพื่อศึกษาสภาพพื้นฐานทั่วไปทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกรแปลงใหญ่ข้าว การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าว ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าว ปัญหาและข้อเสนอแนะในการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าว และแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าว

วัตถุประสงค์

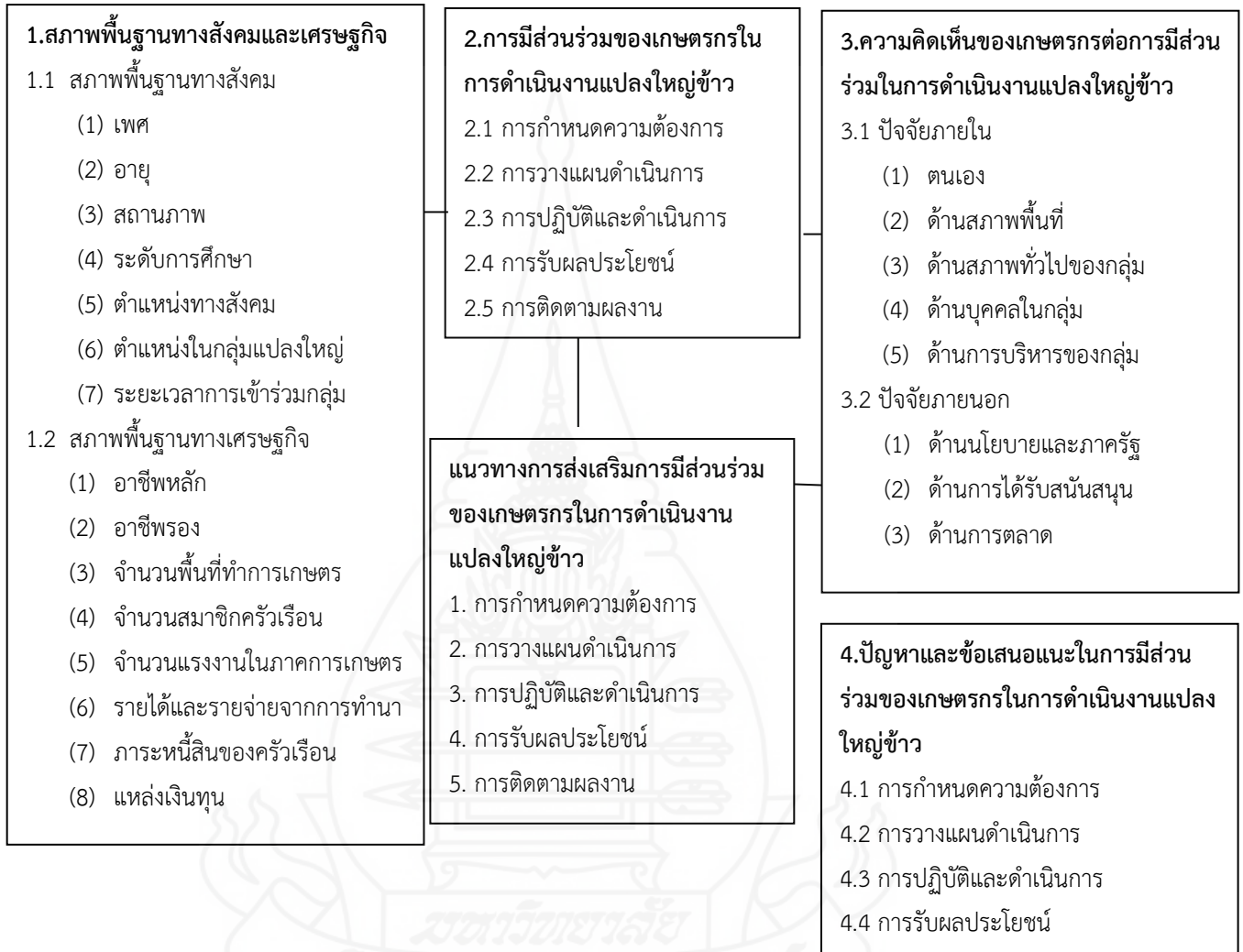
1. เพื่อศึกษาสภาพพื้นฐานทั่วไปทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกร
2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าว
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าว
4. เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะในการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าว
5. เพื่อหาแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าว

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

กรอบแนวคิด

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิด

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11 The 11th STOU National Research Conference

ระเบียบวิธีวิจัย

ประชากรที่ทำการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ เกษตรกรสมาชิกแปลงใหญ่ข้าว อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์ จำนวนทั้งหมด 501 ราย กำหนดขนาดตัวอย่างโดยใช้สูตรของ ทาโร ยามาเน่ ที่ความคลาดเคลื่อน 0.08 สุ่มตัวอย่างแบบง่าย โดยวิธีการจับสลาก ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 120 ราย เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วย 5 ส่วน คือ (1) สภาพพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกร (2) การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าว (3) ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าว (4) ปัญหาและข้อเสนอแนะในการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าว (5) แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินการแปลงใหญ่ข้าว วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการจัดอันดับ

ผลการวิจัย

1. สภาพพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกร เกษตรกรผู้ให้ข้อมูลส่วนมากเป็นเพศหญิง อายุเฉลี่ย 51.36 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ไม่มีตำแหน่งทางสังคม ไม่ได้เป็นคณะกรรมการกลุ่ม มีระยะเวลาการเข้าร่วมกลุ่มเฉลี่ย 2.54 ปี มีพื้นที่ทำนาเฉลี่ย 39.95 ไร่ มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน เฉลี่ย 3.51 คน มีจำนวนแรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย 2.20 คน และส่วนใหญ่ไม่มีแรงงานจ้าง มีรายได้จากการทำนาในรอบปีที่ผ่านมา (ปี พ.ศ.2563) เฉลี่ย 5,412.09 บาทต่อไร่ มีรายจ่ายจากการทำนาในรอบปีที่ผ่านมา (ปี พ.ศ.2563) เฉลี่ย 3,024.07 บาทต่อไร่ มีรายจ่ายในการทำนาทั้งหมดเฉลี่ย 116,005.19 บาทต่อปี เกษตรกรร้อยละ 91.7 มีหนี้สิน โดยมีหนี้สินเฉลี่ย 372,545.45 บาท และแหล่งเงินทุนในการทำนาของเกษตรกร มากกว่าร้อยละ 50 เป็นเงินทุนจากกองทุนหมู่บ้าน เงินทุนของตนเอง และเงินทุนจาก ธกส.

2. การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าว ในภาพรวม พบว่า เกษตรกรมีส่วนร่วมในระดับมาก 5 ด้าน คือ การรับผลประโยชน์ ($\bar{x} = 3.88$) การกำหนดความต้องการ ($\bar{x} = 3.73$) การวางแผนดำเนินการ ($\bar{x} = 3.72$) การปฏิบัติและดำเนินการ ($\bar{x} = 3.71$) และการติดตามผลงาน ($\bar{x} = 3.68$) โดยในแต่ละประเด็น เกษตรกรมีระดับการมีส่วนร่วมดังนี้

1) ด้าน การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ พบว่า เกษตรกรมีส่วนร่วมในระดับมาก 5 ประเด็น เรียงลำดับได้ดังนี้ การเพิ่มผลผลิต การได้รับองค์ความรู้ในการผลิต การผลิตที่มีคุณภาพ การลดต้นทุน ด้านราคาขายผลผลิต

2) ด้าน การมีส่วนร่วมในการกำหนดความต้องการ พบว่าเกษตรกรมีส่วนร่วมในระดับมาก 4 ประเด็น เรียงลำดับได้ดังนี้ ปัจจัยการผลิต ปริมาณผลผลิตที่ตลาดต้องการ การผลิตร่วมกัน การจัดการผลผลิต

3) ด้าน การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการ พบว่า เกษตรกรมีส่วนร่วมในระดับมาก 7 ประเด็น เรียงลำดับได้ดังนี้ การลดต้นทุน การกำหนดเป้าหมายการดำเนินงานกลุ่ม การใช้ปัจจัยการผลิต การเพิ่มผลผลิต การกำหนดระเบียบ/ข้อบังคับ การเพิ่มช่องทางการจำหน่าย การพัฒนาผลิตภัณฑ์

4) ด้าน การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติและดำเนินการ พบว่า เกษตรกรมีส่วนร่วมในระดับมาก 4 ประเด็น เรียงลำดับได้ดังนี้ การปฏิบัติตามระเบียบ/ข้อบังคับ การลดต้นทุน การเพิ่มผลผลิต การรวบรวมผลผลิตเพื่อจำหน่าย

5) ด้าน การมีส่วนร่วมในการติดตามผลงาน พบว่า เกษตรกรมีส่วนร่วมในระดับมาก 3 ประเด็น เรียงลำดับได้ดังนี้ การเสนอแนะการดำเนินงานกลุ่ม การตรวจสอบการดำเนินงานกลุ่ม การรายงานผลการดำเนินงานกลุ่ม

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

3. ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าว ในภาพรวม พบว่า เกษตรกรมีระดับความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าวในระดับมาก 2 ด้าน คือ ด้าน ปัจจัยภายนอก ($\bar{x} = 3.89$) และด้าน ปัจจัยภายใน ($\bar{x} = 3.84$) โดยในแต่ละด้าน มีระดับความคิดเห็นของเกษตรกร ดังนี้

1) ด้าน ปัจจัยภายนอก พบว่า เกษตรกรมีระดับความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วม ในระดับมาก 3 ประเด็น เรียงลำดับได้ดังนี้ (1) ด้านการได้รับสนับสนุน ได้แก่ การได้รับการส่งเสริมและพัฒนาพื้นที่ปลูกข้าวให้มีความเหมาะสมมากขึ้น การได้รับการส่งเสริมและพัฒนาผลผลิตข้าวให้มีปริมาณหรือคุณภาพสูงขึ้น การได้รับองค์ความรู้การเกษตรจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การได้รับปัจจัยการผลิตจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานเอกชน (2) ด้านนโยบายและภาครัฐ ได้แก่ การมีส่วนร่วมดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร นโยบายของภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการรวมกลุ่ม นโยบายของภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดหาตลาด การทราบถึงความสำเร็จในการดำเนินงานของกลุ่มแปลงใหญ่อื่นๆ (3) ด้านการตลาด ได้แก่ การรวมกลุ่มกันซื้อปัจจัยการผลิตที่ราคาถูกลง แนวโน้มทางการตลาดที่ต้องการผลผลิตในรูปแบบกลุ่ม

2) ด้าน ปัจจัยภายใน พบว่า เกษตรกรมีระดับความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วม ในระดับมาก 5 ประเด็น เรียงลำดับได้ดังนี้ (1) ด้านสภาพทั่วไปของกลุ่ม ได้แก่ ระเบียบ/ข้อบังคับกลุ่ม การติดต่อประสานงาน การรับรู้และแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารภายในกลุ่ม (2) ด้านสภาพพื้นที่ ได้แก่ ที่ตั้งกลุ่มสามารถเดินทางไปได้สะดวก สภาพพื้นที่การผลิตข้าว ที่อยู่อาศัยของสมาชิกแต่ละรายอยู่ใกล้เคียงกัน พื้นที่ปลูกข้าวของสมาชิกแปลงใหญ่แต่ละรายอยู่ใกล้เคียงกัน (3) ด้านบุคคลในกลุ่ม ได้แก่ ความรู้เรื่องการผลิตข้าวและความสามารถของคณะกรรมการ บทบาทของคณะกรรมการในการดำเนินงานกลุ่ม ทักษะคิดของสมาชิกแปลงใหญ่เกี่ยวกับการดำเนินงานแปลงใหญ่ ทักษะคิดของคณะกรรมการในการบริหารกลุ่ม ความรู้เรื่องการผลิตข้าวของสมาชิกกลุ่ม (4) ด้านการบริหารของกลุ่ม ได้แก่ การบริหารปัจจัยการผลิตของกลุ่มร่วมกัน การบริหารจัดการผลผลิตและตลาดร่วมกัน (5) ตนเอง ได้แก่ ภารกิจและหน้าที่การงานส่วนตัว ทักษะคิดของตนเองในการบริหารงานกลุ่ม บทบาทตนเองในการดำเนินงานกลุ่ม

4. ปัญหาและข้อเสนอแนะในการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าว

1) ปัญหาในการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ในภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับน้อย 5 ด้าน คือ การกำหนดความต้องการ ($\bar{x} = 2.38$) การปฏิบัติและดำเนินการ ($\bar{x} = 2.27$) การวางแผนดำเนินการ ($\bar{x} = 2.25$) การติดตามผลงาน ($\bar{x} = 2.25$) และการรับผลประโยชน์ ($\bar{x} = 2.23$) โดยในแต่ละประเด็น มีระดับปัญหาในการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ดังนี้

(1) ด้าน การกำหนดความต้องการ พบว่าเกษตรกรมีปัญหาในการมีส่วนร่วมในการกำหนดความต้องการในระดับน้อย 4 ประเด็น เรียงลำดับได้ดังนี้ การผลิตร่วมกัน การจัดการผลผลิต ปริมาณผลผลิตที่ตลาดต้องการ ปัจจัยการผลิต

(2) ด้าน การปฏิบัติและดำเนินการ พบว่า เกษตรกรมีปัญหาในการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติและดำเนินการในระดับน้อย 4 ประเด็น เรียงลำดับได้ดังนี้ การลดต้นทุน การรวบรวมผลผลิตเพื่อจำหน่าย การเพิ่มผลผลิต การปฏิบัติตามระเบียบ/ข้อบังคับ

(3) ด้าน การวางแผนดำเนินการ พบว่า เกษตรกรมีปัญหาในการมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการในระดับน้อย 7 ประเด็น เรียงลำดับได้ดังนี้ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การเพิ่มช่องทางการจำหน่าย การกำหนดเป้าหมายการดำเนินงานกลุ่ม การใช้ปัจจัยการผลิต การเพิ่มผลผลิต การลดต้นทุน การกำหนดระเบียบ/ข้อบังคับ

(4) ด้าน การติดตามผลงาน พบว่า เกษตรกรมีปัญหาในการมีส่วนร่วมในการติดตามผลงาน ในระดับน้อย 3 ประเด็น เรียงลำดับได้ดังนี้ การเสนอแนะการดำเนินงานกลุ่ม การตรวจสอบการดำเนินงานกลุ่ม การรายงานผลการดำเนินงานกลุ่ม

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

(5) ด้าน การรับผลประโยชน์ พบว่า เกษตรกรมีปัญหาในการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ในระดับน้อย 5 ประเด็น เรียงลำดับได้ดังนี้ ด้านราคาขายผลผลิต การได้รับองค์ความรู้ในการผลิต การลดต้นทุน การเพิ่มผลผลิต การผลิตที่มีคุณภาพ

2) เกษตรกรมีข้อเสนอแนะในการมีส่วนร่วมของในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าว ในแต่ละด้าน ดังนี้

(1) ด้าน การกำหนดความต้องการ เกษตรกรอยากทราบถึงแนวโน้มความต้องการของตลาด และอยากให้หน่วยงานภาครัฐเข้ามาแนะนำด้านการจัดการผลผลิต

(2) ด้าน การวางแผนดำเนินการ เกษตรกรอยากให้สมาชิกกลุ่มมีการวางแผนการรวบรวมผลผลิตเพื่อจำหน่ายร่วมกันมากขึ้น

(3) ด้าน การปฏิบัติและดำเนินการ เกษตรกรอยากให้มีการร่วมกันผลิตปัจจัยการผลิตอย่างจริงจัง เช่น การผสมปุ๋ย การทำสารชีวภัณฑ์ อยากให้มีหน่วยงานเข้ามาให้คำแนะนำในการผลิตอย่างสม่ำเสมอ อยากให้มีการบังคับใช้ระเบียบ/ข้อบังคับอย่างเคร่งครัด อยากให้ภาครัฐและเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำข้อตกลงทางการค้า

(4) ด้าน การติดตามผลงาน เกษตรกรอยากให้คณะกรรมการกลุ่มจัดทำรายงานผลประจำปี

5. แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าว ในภาพรวม พบว่า เกษตรกรมีความต้องการการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในระดับมากที่สุด 5 ด้าน คือ การรับผลประโยชน์ ($\bar{x} = 4.14$) การติดตามผลงาน ($\bar{x} = 4.11$) การวางแผนดำเนินการ ($\bar{x} = 4.09$) การกำหนดความต้องการ ($\bar{x} = 3.98$) และการปฏิบัติและดำเนินการ ($\bar{x} = 3.84$) โดยในแต่ละประเด็น เกษตรกรมีระดับความต้องการการส่งเสริมการมีส่วนร่วมดังนี้

1) ด้าน การรับผลประโยชน์ พบว่าเกษตรกรมีความต้องการแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในระดับมากที่สุด คือ การจัดตั้งกองทุนแปลงใหญ่ และในระดับมาก คือ การกำหนดปันผลและสวัสดิการกลุ่ม

2) ด้าน การปฏิบัติและดำเนินการ พบว่าเกษตรกรมีความต้องการแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในระดับมากที่สุด 3 ประเด็น เรียงลำดับได้ดังนี้ การเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาให้ความรู้อย่างสม่ำเสมอ การร่วมกันผลิตปัจจัยการผลิต การบังคับใช้ระเบียบข้อบังคับกลุ่มอย่างเคร่งครัด

3) ด้าน การติดตามผลงาน พบว่าเกษตรกรมีความต้องการแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในระดับมาก ได้แก่ การจัดประชุมเพื่อประเมินผลการดำเนินงานแปลงใหญ่ประจำปีร่วมกัน

4) ด้าน การกำหนดความต้องการ พบว่าเกษตรกรมีความต้องการแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในระดับมาก ได้แก่ การกำหนดประเด็นในการประชุมอย่างชัดเจน

5) ด้าน การวางแผนดำเนินการ พบว่าเกษตรกรมีความต้องการแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในระดับมากที่สุด 3 ประเด็น เรียงลำดับได้ดังนี้ การวางแผนการผลิตข้าวร่วมกัน การวางแผนการตลาดร่วมกัน การกำหนดวันประชุมกลุ่มที่ชัดเจน

สรุป แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าว จากผลการวิจัยข้างต้น ได้แก่ การส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกองทุนแปลงใหญ่ การเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาให้ความรู้อย่างสม่ำเสมอ การส่งเสริมให้มีการจัดประชุมเพื่อประเมินผลการดำเนินงานแปลงใหญ่ประจำปีร่วมกัน การส่งเสริมให้มีการกำหนดประเด็นในการประชุมอย่างชัดเจน และการส่งเสริมให้มีการวางแผนการผลิตข้าวร่วมกัน

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11 The 11th STOU National Research Conference

อภิปรายผลการวิจัย

สภาพพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรเกือบทั้งหมดมีอาชีพหลัก คือ อาชีพเกษตรกร และเกือบครึ่งหนึ่งมีอาชีพรับจ้างเป็นอาชีพรอง มีพื้นที่ทำนาเฉลี่ย 39.95 ไร่ เกษตรกรมีรายจ่ายในการทำนาในรอบปีที่ผ่านมา (2563) ทั้งหมดเฉลี่ย 116,005.19 บาทต่อปี เกษตรกรร้อยละ 91.7 มีหนี้สิน โดยมีหนี้สินเฉลี่ย 372,545.45 บาท และแหล่งเงินทุนในการทำนาของเกษตรกร ส่วนใหญ่ เป็นเงินทุนจากกองทุนหมู่บ้าน เงินทุนของตนเอง และเงินทุนจาก ธกส. สอดคล้องกับจันทร์เพ็ญ ภูผาเด็น และ หลิง แก้วเกิด (2561: น.8-9) พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีอาชีพหลักและอาชีพรองอยู่ในภาคการเกษตร และใกล้เคียง ภูมิรพี ชัดเกลา (2556: น.80) พบว่า เกษตรกรมีรายจ่ายจากการทำนาเฉลี่ย 111,000 บาทต่อปี และแตกต่างจากการศึกษาของพิสิทธิ์ รัตนะ และคณะ (2559: น.615) พบว่าเกษตรกรมีหนี้สินของครัวเรือนเฉลี่ย 141,442 บาท และภูมิรพี ชัดเกลา (2556: น.80) พบว่า เกษตรกรมีหนี้สินในระบบเฉลี่ย 141,000 บาท ทั้งนี้จะเห็นได้ชัดว่าหนี้สินของเกษตรกรแปลงใหญ่ข้าว อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์ ค่อนข้างสูงมาก และเกือบทุกรายมีหนี้สิน และจากการศึกษาพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีแหล่งเงินทุนจากภายนอกครัวเรือน เกษตรกรจึงมีหนี้สินจำนวนมาก

การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าว พบว่า เกษตรกรมีส่วนร่วมในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าว ในระดับมาก ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ การกำหนดความต้องการ การวางแผนดำเนินการ การปฏิบัติและดำเนินการ การรับผลประโยชน์ และการติดตามผลงาน โดยจากการศึกษาพบว่า เกษตรกรมีส่วนร่วมเป็นอันดับ 1 ในด้านการได้รับผลประโยชน์ โดยมีประเด็นที่เกษตรกรมีส่วนร่วมในระดับมากเป็น 3 อันดับแรก คือ 1) การเพิ่มผลผลิต 2) การได้รับองค์ความรู้ในการผลิต 3) การผลิตที่มีคุณภาพ สอดคล้องกับ สุพรรณิ กันขัต (2560) ในการศึกษาการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในอำเภอบ้านลาด พบว่า สมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ในระดับมาก และสอดคล้องกับพิสิทธิ์ รัตนะ (2558) ในโครงการชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนบ้านถ่อนนาถ้ำ ในจังหวัดอุดรธานี จังหวัดอุดรดิตถ์ พบว่า เกษตรกรมีส่วนร่วมด้านการติดตามประเมินผลในระดับการศึกษาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในมาก และสอดคล้องกับ Cohen, J.M., & Uphoff, N.T. (1981) ที่ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ เป็นขั้นตอนหนึ่งของการมีส่วนร่วมเมื่อพิจารณาจากผลการศึกษาด้านปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าว พบว่า เกษตรกรให้ความสำคัญต่อปัจจัยภายนอกเป็นอันดับแรก โดยปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การได้รับการส่งเสริมและพัฒนาพื้นที่ปลูกข้าวให้มีความเหมาะสมมากขึ้น ซึ่งถือเป็นการได้รับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าว อภิปรายได้ว่า การที่เกษตรกรได้รับการสนับสนุนทางด้านปัจจัยการผลิต องค์ความรู้ และการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่ทำให้เกษตรกรได้รับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วมดำเนินงานหรือกิจกรรมนั้นๆ เป็นสิ่งจูงใจให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมมากตามไปด้วย และจากการศึกษาพบว่า เกษตรกรมีส่วนร่วมในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าว เป็นอันดับที่ 2 คือ การกำหนดความต้องการ โดยมีประเด็นที่เกษตรกรมีส่วนร่วมในระดับมากเป็น อันดับแรก คือ ปัจจัยการผลิต โดย ยิ่งศักดิ์ ไกรพินิจ และคณะ (2560) กล่าวว่าการผลิตภาคเกษตรต้องอาศัยปัจจัยที่สำคัญต่อการผลิตภาคเกษตรเพื่อให้ได้ผลผลิตตามเป้าหมาย ดังนั้นปัจจัยการผลิตจึงเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการผลิตที่สำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการวางแผนกระบวนการ ผลิตภาคเกษตร และสอดคล้องกับ Cohen, J.M., & Uphoff, N.T. (1981) ที่ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เป็นขั้นที่ 1 ของการมีส่วนร่วม ซึ่งในกระบวนการของการตัดสินใจนั้น ประการแรกสุดที่ต้องกระทำ คือ การกำหนดความต้องการ เช่นเดียวกับการจัดการห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain Management) ที่ต้องดำเนินตั้งแต่ ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ เพื่อให้เกิดความคุ้มค่าและ

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

ความได้เปรียบในการจัดการสินค้า ดังนั้น การผลิตต้องเริ่มจากต้นน้ำ นั่นคือ ปัจจัยการผลิต ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการกำหนดความต้องการ ที่จะทำให้การดำเนินงานในขั้นตอนต่างๆ เป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าว พบว่า เกษตรกรมีระดับความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าว ในระดับมากทั้งด้านปัจจัยภายใน และด้านปัจจัยภายนอก ปัจจัยเกี่ยวข้องอันดับที่ 1 คือ ด้านปัจจัยภายนอก โดยเกษตรกรมีระดับความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมในระดับมากเป็น 2 อันดับแรก คือ 1) ด้านการได้รับสนับสนุน ได้แก่ การได้รับการส่งเสริมและพัฒนาพื้นที่ปลูกข้าวให้มีความเหมาะสมมากขึ้น 2) ด้านนโยบายและภาครัฐ ได้แก่ การมีส่วนร่วมดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร จะเห็นได้ว่าทั้ง 2 ประเด็นดังกล่าว เกิดจากการเข้ามามีส่วนร่วมของเจ้าหน้าที่หน่วยงานต่างๆ ในการเข้ามาส่งเสริมและพัฒนาด้านการเกษตรแก่กลุ่มแปลงใหญ่ สอดคล้องกับ ชลธิชา วียาลิงห์ (2556) ในการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโรงเรียนเกษตรกรข้าวหอมมะลิ จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า การสนับสนุนของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโรงเรียนเกษตรกร ปัจจัยที่เกี่ยวข้องอันดับที่ 2 ปัจจัยภายใน โดยเกษตรกรมีระดับความคิดเห็นด้านการมีส่วนร่วมในระดับมากเป็น 2 อันดับแรก คือ 1) ด้านสภาพทั่วไปของกลุ่ม ได้แก่ ระเบียบ/ข้อบังคับกลุ่ม 2) ด้านสภาพพื้นที่ ได้แก่ ที่ตั้งกลุ่มสามารถเดินทางไปได้สะดวก แสดงให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานแปลงใหญ่ เกษตรกรต้องสามารถเดินทางไปได้สะดวก เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมการจัดประชุม การวางแผน หรือการอบรม ต่างๆ หากดำเนินการ ณ ที่ตั้งกลุ่มที่สามารถเดินทางไปร่วมกิจกรรมได้สะดวกจะมีผลต่อการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในระดับมาก ในด้านของระเบียบ/ข้อบังคับกลุ่ม เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมอีกปัจจัยหนึ่งที่เกษตรกรให้ความสำคัญ อาจเนื่องมาจากระเบียบ/ข้อบังคับกลุ่ม ถือเป็นกฎอย่างหนึ่งที่บังคับให้กลุ่มต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และถือปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน สอดคล้องกับ ธนกร กลิ่นนาค (2559) ในการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารโครงการนาแปลงใหญ่ กรณีศึกษากลุ่มเกษตรกรนาแปลงใหญ่จังหวัดชัยนาท ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า ในหลักความเสมอภาค การบริหารงานของคณะกรรมการ ต้องเน้นกระจายผลประโยชน์ให้กับสมาชิกทุกคนอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน โดยการกำหนดกฎเกณฑ์ และระเบียบต่างๆ เน้นให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วม ในด้านการติดต่อประสานงาน เป็นอีกประเด็นหนึ่งเกษตรกรให้ความสำคัญ อาจเนื่องมาจากการติดต่อประสานงานเป็นส่วนที่ทำให้สมาชิกทราบถึงข้อมูลข่าวสาร และแผนการดำเนินงานต่างๆ ของกลุ่ม ทำให้สมาชิกสามารถวางแผนการทำงานในการกิจของตนเพื่อเข้าร่วมการดำเนินงานของกลุ่มได้

ปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกรในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าว จากการศึกษา พบว่า ปัญหาในการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าว อยู่ในระดับน้อย ทั้ง 5 ด้าน คือ การกำหนดความต้องการ การวางแผนดำเนินการ การปฏิบัติและดำเนินการ การรับผลประโยชน์ และการติดตามผลงาน ปัญหาอันดับที่ 1 คือ การมีส่วนร่วมในการกำหนดความต้องการ ในประเด็นหลัก การผลิตร่วมกัน และการจัดการผลผลิตร่วมกัน สาเหตุอาจเนื่องมาจากเกษตรกรยังคงปฏิบัติในรูปแบบต่างคนต่างผลิต และไม่ได้รวบรวมผลผลิตเพื่อจำหน่ายร่วมกันอย่างจริงจังเนื่องจากข้อจำกัดด้านสถานที่รวบรวมผลผลิต เช่น ลานตาก โกดังเก็บผลผลิต เป็นต้น สำนักงานสหกรณ์ จังหวัดแพร่ (2560) กล่าวว่า ปัญหาที่พบในการดำเนินธุรกิจรวบรวมผลผลิตทางการเกษตรของสหกรณ์ ด้านอุปกรณ คือสหกรณ์ไม่มีอุปกรณ์ที่สามารถเก็บรักษา ควบคุมคุณภาพของผลผลิตทางการเกษตรเพื่อ ชะลอราคา โดยจากการศึกษาข้อเสนอแนะของเกษตรกรในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าว ในด้านการกำหนดความต้องการ พบว่า เกษตรกรอยากทราบถึงแนวโน้มความต้องการของตลาด และอยากให้มีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาแนะนำด้านการจัดการผลผลิต ปัญหาอันดับที่ 2 คือ การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการ

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

ในประเด็นหลักคือ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการเพิ่มช่องทางการจำหน่าย จากปัญหาการมีส่วนร่วมในการกำหนดความต้องการ ที่กล่าวมาข้างต้น จึงอาจเป็นผลทำให้เกษตรกรมีปัญหาในการมีส่วนร่วมการวางแผนดำเนินการ ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการเพิ่มช่องทางการจำหน่ายไปด้วย โดยเกษตรกรมีข้อเสนอแนะว่าให้สมาชิกกลุ่มมีการวางแผนการรวบรวมผลผลิตเพื่อจำหน่ายร่วมกันมากขึ้น และปัญหาอันดับที่ 3 คือ การปฏิบัติและดำเนินการ ยังพบว่ามีปัญหาในการรวบรวมผลผลิตเพื่อจำหน่ายร่วมกัน ซึ่งเกษตรกรมีข้อเสนอแนะ ที่เกี่ยวข้องคือ อยากให้ภาครัฐและเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำข้อตกลงทางการค้า ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเกษตรกรยังไม่มียุทธศาสตร์ความรู้ในการดำเนินการรวบรวมผลผลิตเพื่อจำหน่ายในรูปแบบกลุ่มมากพอ และยังไม่สามารถต่อรองหรือทำข้อตกลงกับผู้รับซื้อได้ด้วยตนเอง สายชล พุ่มเกาะ (2559) ได้ศึกษาการดำเนินงานนาแปลงใหญ่ของเกษตรกรอำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา พบว่า การทำ MOU กับโรงสีข้าวยังไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากยังไม่มี การตอบรับเรื่องราคา และให้ข้อเสนอแนะไว้ว่าควรมีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มกับโรงสีข้าว จากผลการศึกษาปัญหาในการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานนาแปลงใหญ่ข้าว สอดคล้องกับ วีระวิทย์ ปรณิธิ (2556) ในการศึกษา การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี พบว่า ปัญหาในการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการวางแผนและการดำเนินกิจกรรม อยู่ในระดับน้อย

แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานนาแปลงใหญ่ข้าว พบว่าเกษตรกรมีความต้องการแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในระดับมากที่สุด คือ การจัดตั้งกองทุนแปลงใหญ่ และเกษตรกรมีความต้องการแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในระดับมาก ในสามอันดับแรก ได้แก่ 1) การเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาให้ความรู้อย่างสม่ำเสมอ 2) การร่วมกันผลิตปัจจัยการผลิต 3) การวางแผนการผลิตข้าวร่วมกัน แสดงให้เห็นว่ากลุ่มแปลงใหญ่ข้าว ในอำเภอบรรพตพิสัย มีความต้องการการส่งเสริมในด้านการจัดตั้งกองทุนเป็นหลัก อาจเนื่องมาจากพื้นที่การทำนาของเกษตรกรกลุ่มแปลงใหญ่มีพื้นที่การเกษตรเฉลี่ย 39.95 ไร่ โดยมีรายจ่ายจากการทำนา เฉลี่ย 3,024.07 บาทต่อไร่ ซึ่งเกษตรกรเกือบทั้งหมดมีหนี้สิน หมายความว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีเงินทุนที่จะนำมาใช้ในการทำนา โดยแหล่งเงินทุนในการทำนาของเกษตรกรส่วนมากเป็นเงินทุนจากกองทุนหมู่บ้าน เงินทุนของตนเอง และเงินทุนจาก ธกส. จึงอาจเป็นสาเหตุที่ทำให้เกษตรกรต้องการกองทุนแปลงใหญ่เป็นอย่างแรก และนอกเหนือจากกองทุนแปลงใหญ่จะเป็นแหล่งเงินทุนให้แก่สมาชิกแล้ว ยังอาจเป็นการสร้างระบบสวัสดิการให้กับกลุ่มอีกด้วย ในด้านการเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาให้ความรู้อย่างสม่ำเสมอ สอดคล้องกับการศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานนาแปลงใหญ่ข้าว คือ การได้รับการส่งเสริมและพัฒนาพื้นที่ปลูกข้าวให้มีความเหมาะสมมากขึ้น การได้รับการส่งเสริมและพัฒนาผลผลิตข้าวให้มีปริมาณหรือคุณภาพสูงขึ้น และการได้รับองค์ความรู้การเกษตรจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และในด้านการร่วมกันผลิตปัจจัยการผลิต รวมถึงการวางแผนการผลิตข้าวร่วมกัน เป็นส่วนสำคัญในการลดต้นทุนการผลิต และการจัดการตลาดร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ที่มีการส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ ซึ่งเน้นการรวมกลุ่มเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่ให้มีระบบการผลิตและการจัดการไปในแนวทางเดียวกันเพื่อลดต้นทุนและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ตลอดจนถึงการเชื่อมโยงการตลาด (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ : 2561)

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11
The 11th STOU National Research Conference

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะต่อเกษตรกรผู้เกี่ยวข้อง

1.1 เกษตรกรควรให้ความสำคัญในเรื่องของการปฏิบัติตามระเบียบ/ข้อบังคับกลุ่มอย่างเคร่งครัด เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าว

1.2 เกษตรกรควรตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานแปลงใหญ่ เพราะจะทำให้กลุ่มเกิดความเข้มแข็ง และเกิดผลประโยชน์ต่อกลุ่มและตัวเกษตรกร

1.3 เกษตรกรควรศึกษาข้อมูลข่าวสารในเรื่องเทคโนโลยีการผลิตข้าว รวมถึงแนวโน้มการตลาด เพื่อใช้ในการดำเนินงานแปลงใหญ่ข้าวร่วมกันในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การกำหนดความต้องการ การวางแผนดำเนินการ การปฏิบัติและดำเนินการ การรับผลประโยชน์ และการติดตามผลงาน

2. ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเกษตรกร ควรวางแผนการทำงานร่วมกันเพื่อเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดฝึกอบรม ถ่ายทอดความรู้ รวมไปถึงการวางแผนการผลิตและการตลาดให้กับกลุ่มแปลงใหญ่

2.2 เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ควรนำเทคโนโลยีการผลิตต้นทุนการผลิตข้าวการเพิ่มคุณภาพข้าวไปใช้เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมให้ความรู้แก่แปลงใหญ่ เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ให้แก่กลุ่มอย่างสม่ำเสมอ โดยการถ่ายทอดอาจอยู่ในรูปแบบเวทีการจัดอบรม หรือการส่งผ่านข้อมูลทางสื่อออนไลน์ที่สะดวกและรวดเร็ว ทันต่อสถานการณ์

2.3 ภาครัฐควรให้การสนับสนุนและช่วยเหลือในการรวบรวมผลผลิตเพื่อจำหน่ายในรูปแบบกลุ่ม และกระตุ้นให้เกิดการทำข้อตกลงทางการค้าระหว่างกลุ่มและโรงสีข้าวในพื้นที่

เอกสารอ้างอิง

กรมการข้าว. (2560). รายงานสถานการณ์การเพาะปลูกข้าว ปี 2560/61 รอบที่ 1. เอกสารประเมินสถานการณ์ครั้งที่ 9.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

กรมส่งเสริมการเกษตร. (2562). พื้นที่เพาะปลูกข้าว : จังหวัดนครสวรรค์ เอกสารคู่มือสนับสนุนส่งเสริมการเกษตร. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2561). กรอบแนวทางการขับเคลื่อนเกษตรกรรมยั่งยืน กระทรวง เกษตรและสหกรณ์ (พ.ศ. 2560 – 2564). กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวง เกษตรและสหกรณ์.

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2563). กรอบแนวทางการขับเคลื่อนเกษตรกรรมยั่งยืน กระทรวง เกษตรและสหกรณ์ (พ.ศ. 2560 – 2564). กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวง เกษตรและสหกรณ์.

กมลรัตน์ ธีระพงษ์. (2561). นโยบายเกษตรแปลงใหญ่กับบริบทของภาคเกษตรไทยในปัจจุบัน. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ สาขาเศรษฐศาสตร์, ประจำปี 2561, 5(5). 49-64.

จันทร์เพ็ญ ภูผาเด็ง และ หญิง แก้วเกิด. (2561). การมีส่วนร่วมของเกษตรกรสมาชิกกลุ่มโครงการธนาคารโค-กระบือเพื่อเกษตรกร ตามพระราชดำริในจังหวัดบึงกาฬ. สืบค้นเมื่อ 31 พฤษภาคม 2564. จาก

http://region4.dld.go.th/webnew/images/stories/vichakarn/v61_24_1_08_61.pdf

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 11

The 11th STOU National Research Conference

-
- ชลธิชา วีสสิงห์. (2556). ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโรงเรียนเกษตรกรข้าวหอมมะลิจังหวัดศรีสะเกษ. การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4, 1-10น.
- ธนกร กลั่นนาค. (2559). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารโครงการนาแปลงใหญ่: กรณีศึกษากลุ่มเกษตรกรนาแปลงใหญ่ จังหวัดชัยนาท (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี.
- พิสิทธิ์ รัตนะ ภรณ์ ต่างวิวัฒน์และบำเพ็ญ เขียวหวาน. (2559). การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโครงการ ชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงชุมชนบ้านถ่อนนาลับในจังหวัดอุดรธานี. วารสารแก่นเกษตร, 44(1), 612-618.
- ภูมิพิ ชัดเกล้า. (2556) การมีส่วนร่วมของกรรมการและสมาชิกในการดำเนินงานศูนย์ข้าวชุมชนในอำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร. การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4, 1-12น.
- ยิ่งศักดิ์ ไกรพิณิจ, ชีระวัฒน์ จันทิก และพิทักษ์ ศิริวงศ์. (2560). การจัดการการเกษตรสมัยใหม่ของ ประเทศไทย. วารสารวิจัยและพัฒนาโดยองค์กร ในพระบรมราชูปถัมภ์ สาขา มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 12(2). 115-127.
- วีระวิทย์ ปลูกวินิจ. (2556). การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรอำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี. การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4, 1-10 น.
- สายชล พุ่มเกาะ. (2559) การดำเนินงานนาแปลงใหญ่ของเกษตรกรอำเภอฟินมาย จังหวัดนครราชสีมา. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรที่ 1 – 12, สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2561). แนวทางการพัฒนาศักยภาพด้านการตลาดสินค้าเกษตรอินทรีย์. เอกสารวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร.
- สำนักงานสหกรณ์ จังหวัดแพร่. (2560) . การจัดการความรู้(Knowledge Management : KM) เรื่อง แนวทางในการดำเนินธุรกิจรวบรวมในสหกรณ์. สืบค้นเมื่อ 31 พฤษภาคม 2564. จาก http://km.cpd.go.th/pdf-bin/pdf_3924357679.pdf
- สุพรรณิ กันขัต. (2560). การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในอำเภอบ้านลาด จังหวัดอุดรธานี. การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 8, 751-765.
- Cohen , J. M., & Uphoff, N. T. (1981). Rural Development Participation : Concept and Measures for Project Design Implementation and Evaluation. Ithaca, NY: Rural Development Committee Center for International Studies, Cornell University.